

DE ZUIVELFABRIEK "DE EEMDIJK".

In de Bunschoter van 3 november 19xx. was een artikel te lezen over de boterfabriek van Adriaan Zijl. Hierin werd uitgebreid stilgestaan bij het reilen en zeilen van deze fabriek, die eens aan de Dorpsstraat was gevestigd. Terloops kwam aan de orde dat Zijl ook de hand heeft gehad in de stichting van een zuivelfabriek in Eemdijk.

OPNIEUW ADRIAAN ZIJL.

Nadat Adriaan (ook wel Jan genoemd) eerst mede-oprichter en eerste voorzitter was van de Naamloze Vennootschap de Kleine Pol in 1901, stichtte hij in 1906 zelfstandig een fabriek aan de Dorpsstraat. Het starten van fabrieken ging hem blijkbaar gemakkelijk af want in 1908 ontwikkelde hij plannen voor de bouw van een zuivelfabriek in Eemdijk. Eemdijk was in het begin van deze eeuw een agrarisch dorpje. Een groot deel van de mannelijke beroepsbevolking was veehouder en het andere deel was op de een of andere manier, bijvoorbeeld als boerenknecht, ook bij het agrarisch leven betrokken. Eemdijk lag in die tijd nog vrij geïsoleerd en was moeilijk bereikbaar. De enige verbindingen naar Bunschoten/Spakenburg waren de Westdijk en de Bisschopsweg. De Eemdijk en de Westdijk waren toen nog niet zo goed berijdbaar als nu. Alleen de Bisschopsweg was redelijk begaanbaar. Door de afstand en de slechte verbindingen was het vervoer van de melk vanaf Eemdijk aanmerkelijk duurder dan vanuit Bunschoten en Spakenburg. Voor het jaar 1914 bijvoorbeeld werd voor het vervoer van melk uit Bunschoten naar de Kleine Pol een bedrag van 4 cent per 100 liter betaald, vanuit Spakenburg 7 cent, maar vanaf Eemdijk maar liefst 22,5 cent per 100 liter. Het bouwen van een fabriek in Eemdijk leverde voor de fabriek dus sowieso een besparing op van pakweg 18 cent per 100 liter. Mogelijk lukte het Adriaan Zijl niet om zijn productie in Bunschoten door de aanwezigheid van de Kleine Pol zodanig te vergroten dat hij aan de vraag naar zijn producten kon voldoen en ging hij om die reden over tot de stichting van een fabriek in Eemdijk. Deze onderneming begon de heer Zijl overigens in samenwerking een zekere heer A.J. Weijers, die directeur werd in deze fabriek. Het is niet helemaal duidelijk of deze heer Weijers ook financieel deelnam in de oprichting van deze fabriek. De geïsoleerde ligging van Eemdijk was voor het vervoer van producten vanaf de fabriek niet zo'n groot probleem als het op het eerste gezicht lijkt. Dit vervoer vond namelijk plaats per vrachtschip via de Eem en de Zuiderzee naar zeer waarschijnlijk alleen Amsterdam, waar Zijl in de loop van de jaren veel connecties had opgebouwd.

DE PLAATS VAN DE FABRIEK.

De lokatie van de fabriek in Eemdijk was tussen de huidige woningen Eemdijk 42 en 44, iets ten zuiden van de "zuidelijkste poot" van de Maatweg. Tegenwoordig is de weg vrij recht en volgt deze niet meer de kronkels van de dijk. In 1908 was dat nog niet het geval en liep de weg op of direkt evenwijdig aan de dijk. Op de gekozen lokatie zat een knik in de dijk omdat op die plaats bij een overstroming een doorbraak had plaatsgevonden. Bij die doorbraak was, zoals op meer plaatsen langs de Eemdijk, een waai ontstaan. Bij het herstel van de dijk was deze om de waai heen gelegd en zo was dus een knik ontstaan. De waai verlandde na verloop van tijd weer (tegenwoordig is er niets meer van deze waai over) en aan de rand ontstond op dit manier een stukje bouwterrein. In 1897 verzocht ene Cornelis

Hendrik van Boeijen de eigenaresse van de grond, het hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk, hem toestemming te verlenen om op deze grond een huisje te mogen bouwen. Dit werd toegestaan en zo kreeg hij op een perceel grond met een oppervlakte van 40 m² een zogenaamd recht van opstal (een recht om op grond van een ander te mogen bouwen) van het hoogheemraadschap. Dit recht werd verleend met ingang van 1 november 1898 gedurende een periode van twintig jaar, dus tot 1 november 1918. De jaarlijkse vergoeding voor dit recht bedroeg 50 cent. Van Boeijen kon de bouw van deze woning financieel gezien waarschijnlijk niet opbrengen, want al op 15 september 1899 verkocht hij zijn recht van opstal, en daarmee dus ook zijn huis, aan Adriaan Zijl. Van Boeijen mocht er wel blijven wonen. In het jaar 1908 vertrok hij uit Eemdijk en in diezelfde tijd ontwikkelde Zijl zijn plannen om in Eemdijk een zuivelfabriek te bouwen. De keuze van de lokatie lag daarmee dus voor de hand. Zijl verzocht het hoogheemraadschap om uitbreiding van het opstalrecht tot 187 m². In november 1908 werd de uitbreiding van dit recht verleend.

DE BOUW VAN DE FABRIEK.

De bouw van de fabriek ging voorspoedig want al in het voorjaar van 1909 was deze gereed en kon met de produktie worden gestart. Bij het woord fabriek moet natuurlijk niet gedacht worden aan een groot en omvangrijk gebouw. Het was een heel eenvoudig stenen gebouw met een oppervlakte van ongeveer 140 m² (10x14). Er werd ook een stoommachine in geplaatst zodat de karakteristieke schoorsteen niet ontbrak. De fabriek werd opgetrokken van witte steen en werd afgedekt met zwarte dakpannen. De pijp was van roodgeglazuurde steen. Later werd aan de noordzijde van de fabriek een kantoor gebouwd en direct daarnaast een ruimte om twee paarden te stallen.

DIVERSE EIGENAREN.

Adriaan Zijl vertrok in het najaar van 1910 naar Chili. In tegenstelling tot zijn zuivelfabriek aan de Dorpsstraat, werd de fabriek in Eemdijk niet stilgelegd. Deze werd namelijk verkocht aan de heer Cornelis Dasse Post uit Arnhem (later te Bussum). Deze zette de zaak wat groter op. Hij verzocht het hoogheemraadschap van de Bunschoter Veen- en Veldendijk om uitbreiding van het opstalrecht met 35 m² tot 222 m². Dit werd toegestaan voor een jaarlijkse vergoeding van fl 2,50. Door de heer Post werd aan de fabriek een inrichting voor de verpakking van zuivel in flessen toegevoegd en een jaar later werd ook het kantoor gebouwd. Als directeur bleef eerst de heer Weijers in dienst tot en met het jaar 1912. In 1913 is een zekere heer G. Groot directeur en een jaar later treedt Post (mogelijk was hij in dat jaar verhuisd van Arnhem naar Bussum) zelf op als directeur. Echt lang heeft Post de fabriek ook niet in eigendom gehad. In 1917 verkocht hij zijn eigendommen in Eemdijk aan de Coöperatieve Vereniging "Coöperatieve Inkoopvereniging voor Melkslijters" te Amsterdam. Deze coöperatie werd in 1913 opgericht door Amsterdamse melkslijters die langs de deur zuivelprodukten verkochten. Melkslijters dreven vaak voor gezamenlijke rekeningeen zogenaamde melkinrichting, die tot taak had te zorgen voor zowel de verbetering van de melkwinning als voor de distributie van produkten. Deze melkslijters vonden elkaar ook in de genoemde coöperatie. Deze coöperatie richtte een inkoop-centrale op en nam in 1917 dus de fabriek in Eemdijk over. Als directeur werd de heer Bomgaars aangesteld. Deze coöperatie kocht ook flessenmelk van de Kleine Pol. Korte tijd, van april en met juni van het jaar 1918, heeft deze fabriek ook veel melk uit Bunschoten verwerkt, toen de aandeelhouders van de Kleine

Pol niet allemaal bereid bleken om hun fabriek te verkopen aan de coöperatie in Bunschoten (Eemlandia). De leden van Eemlandia waren toen niet langer bereid om hun melk aan de Kleine Pol te leveren en verkochten hun melk daarom onder andere aan de fabriek in Eemdijk. Hierdoor werd de Kleine Pol op de knieën gedwongen en kon Eemlandia de fabriek later toch overnemen. Hiermee was tevens het lot van de Eemdijker fabriek bezegeld. Verreweg de meeste boeren in Eemdijk werden lid van Eemlandia en verplichtten zich daarmee hun melk ook aan Eemlandia te leveren. Voor de fabriek in Eemdijk was er daardoor geen bestaansmogelijkheid meer en de fabriek werd daarom in datzelfde jaar (1918) gesloten. Waarschijnlijk is dat al gebeurd voor 1 november 1918. Op dat tijdstip verliep het recht van opstal en dit is niet verlengd.

TOT SLOT.

Over het reilen en zeilen van de fabriek is niet zoveel bekend. Hoeveel melk er aan de fabriek werd geleverd en waar deze melk overal vandaan kwam, is niet bekend. Wat wel bekend is, is dat de aangevoerde melk werd verwerkt tot boter, flessenmelk en gortepap. Na sluiting van de fabriek werd getracht deze te verkopen. De animo hiervoor was in dit agrarische dorpje nihil en zo werd de fabriek voor een paar honderd gulden verkocht voor afbraak. Een zekere Willem van Twillert kocht deze materialen en gebruikte die voor het ophogen van het erf bij zijn boerderij (thans Eemdijk 120). Goede materialen zal hij uiteraard voor andere doeleinden hebben gebruikt. Van de fabriek bleef zo niets meer over dan alleen de funderingspalen waarvan er enkele anno 1989 nog steeds boven de grond uitsteken. Dit zijn de laatste herinneringen aan deze zuivelfabriek in Eemdijk.

Arie ter Beek